

Moet de Balie verdwijnen?

G. Michel*

In het debat dat sedert enkele jaren over de rechtshulp of liever de leemten in de rechtshulp gevoerd wordt, staat de advocaat duidelijk in het defensief. In de analyse van de leemten in de rechtshulp, wordt in ruime mate en terecht aandacht besteed aan het feit dat de advokatuur, zoals die thans funktioneert, het probleem van de leemten in de rechtshulp niet oplost, en worden de oorzaken hiervan uitvoerig besproken. Wij hebben in het koor van de critici van de Bali ooit onze stem laten horen¹ en houden deze kritiek thans nog vol. Nochtans zijn er drie redenen, waarom dit stuk, bijna tegen wil en dank, een pleidooi geworden is voor de Balie.

Op de eerste plaats zal een twaalfjarige advokatenpraktijk wel zijn sporen nalaten en zal de verdediging van de Balie wel gedeeltelijk een pleidooi pro domo zijn. In zoverre het dit is, is de lezer gewaarschuwd en wordt een gerechtvaardigde argwaan hem niet kwalijk genomen.

Op de tweede plaats is dit stuk een verdediging van de Balie, omwille van het feit dat het debat over de leemten in de rechtshulp, zoals het de laatste jaren gevoerd wordt, er wel eens zou kunnen toe leiden, dat men het kind met het badwater gaat weggieten. De noodzakelijk aanwezige positieve elementen in de Balie, dreigen inderdaad in de stroom van de gerechtvaardigde kritiek op de Balie mee weg te spoelen. Dit zou niet eens zo erg zijn, indien men in het debat niet zo vaak als alternatief voor de Balie oplossingen vooropstelde, waarbij de alleen zaligmakende Overheid als *deus ex machina* te voorschijn wordt getoverd. Hieraan ligt een naar mijn gevoel foutieve gedachtengang ten grondslag: de gebrekkige werking van de Balie heeft men onder ogen, kan men kleurrijk beschrijven, om er des te gemakkelijker het doodvonnis over uit te spreken. De op te zetten strukturen, die de veroordeelde dienen te vervangen, zijn er nog niet, wat ertoe leidt dat men de uitgedokterde strukturen kan opvullen met mensen aan wie men voorafgaandelijk alle kwaliteiten toebedeelt die noodzakelijk zijn om een geoliede werking van de strukturen mogelijk te maken. Een beroep op de 'Overheid' dient deze gedachten-gang, in zoverre dit begrip toelaat de concrete agenten niet te moeten uittekenen.

Deze neiging om beroep te doen op de Overheid is meteen de derde reden waarom de Balie hier verdedigd wordt: zoals verder wordt betoogd, is de Overheid één van de voornaamste bronnen van het ontstaan van behoeften aan rechtshulp, en kunnen deze behoeften slechts bevredigd worden, door de uitbouw van strukturen die totaal onafhankelijk staan van de Overheid, om deze Overheid van antwoord te dienen.

* Advokaat te Leuven.

1. G. Michel. Leemten in de rechtshulp. Prae-advies XXVIe Wetenschappelijk Rechtscongres, Rechtskundig Weekblad, 1973-1974, 1909 W.

Dit stuk is geen onvoorwaardelijke verdediging van de Balie en wil dit alleszins niet zijn. Het stelt evenmin de alleen zaligmakende oplossingen voor om het probleem van de rechtshulp uit de wereld te helpen. Het wil alleen maar een stem zijn in het debat, dat blijkbaar verre van gesloten is.

1. Van rechtsstaat naar rechtshulp

Het probleem van de rechtshulp, zoals het zich voordoet in de huidige discussie, kan zich uitsluitend stellen binnen het kader van een rechtsstaat. Rechtszoekenden kunnen slechts rechtsproblemen hebben, in zoverre de maatschappelijke structuren verwijzen naar gewaarborgde rechten. Van Dale definieert de rechtsstaat als volgt: 'Staatsvorm die het recht als hoogste gezag handhaaft, tegenover politiestaat of machtsstaat'. In een poging om deze summier omschrijving nader te omschrijven, zou men rechtsstaat kunnen definiëren als die maatschappelijke organisatie waarbinnen het opperste gezag uitgaat van het recht, geconcretiseerd in wetten die op een – al dan niet democratische – grondwettelijk geregelde wijze tot stand komen, en waaraan elk gezag en macht onderworpen is. De rechtsstaat zoals die zich ontwikkeld heeft sedert de Franse Revolutie, steunt op de scheiding van de drie machten:

- de wetgevende macht die verantwoordelijk is voor een adekwate wetgeving, die de samenhangende uitdrukking is van een bepaalde maatschappijvisie en tevens beantwoordt aan het natuurlijke rechtsgevoel van de rechtsonderhorigen;
- de uitvoerende macht die, strikt binnen de legaliteit welke de bron vormt van haar macht en deze meteen beperkt, de dagelijkse toepassing van de wetgeving waarborgt;
- de gerechtelijke macht, die onafhankelijk van de wetgevende en de uitvoerende macht, de eerbied voor de wetgeving controleert en sanctioneert.

Het 'recht' dat aan de basis ligt van de rechtsstaat, wordt pas gevrijwaard in zoverre de drie fundamentele machten gescheiden blijven van mekaar, en elk op zich goed functioneert. Beide voorwaarden hangen trouwens samen: een goed functioneren van elke macht op zich, is slechts mogelijk in zoverre de machten gescheiden blijven.

Deze theoretische bespiegelingen hebben te maken met rechtshulp, in zoverre de behoefte aan rechts-'hulp' slechts ontstaat, vanaf het ogenblik dat de rechtsstaat niet optimaal functioneert. In concreto betekent dit meteen dat de rechtshulp altijd noodzakelijk is, maar dat de vraag ernaar des te prangender wordt, naarmate de rechtsstaat in sterkere mate disfunctioneert.

Vaak worden als oorzaken van de stijgende behoefte aan rechtshulp de complexiteit van de maatschappelijke verhoudingen en een bescheiden democratisering van de maatschappij aangeduid. Waar deze gegevens hun rol spelen, lijkt echter de stijgende rechtsonzekerheid van de burger veel meer aan de basis te liggen van de behoefte aan rechtshulp. Deze rechtsonzekerheid vindt op haar beurt haar oorsprong in de ondermijning van de rechtsstaat door de organen van deze rechtsstaat zelf.

In de huidige Belgische kontekst kan de situatie als volgt geschetst worden:

De functie van de wetgevende Kamers wordt gereduceerd tot de aanduiding van een regering. Deze regering, die op de eerste plaats belast is met het dagelijks bestuur van de Staat, neemt de functie van wetgever over, zij dikteert aan de wetgevende Kamers de wetten die moeten gestemd worden, wetten die nog uitsluitend tot doel hebben het dagelijks bestuur van de Staat door de regering mogelijk te maken. Het resultaat is een opeenvolging van wetgevingen voor dagelijks gebruik, ten behoeve van het beleid van een bepaalde regering, zonder enige referentie naar algemeen geldende rechtsnormen. Niet alleen ontbreekt het theoretisch referentiekader, maar ook technisch wordt er nog nauwelijks geprobeerd om wetgevingen met betrekking tot dezelfde materies te coördineren. Het voorbeeld van de sociale wetgeving terzake is klassiek, doch wat andere wetgevingen betreft, doet zich hetzelfde voor:

– De huurwetgeving van 1974 diende correcties aan te brengen op de liberale huurovereenkomst, zoals deze was geformuleerd in het burgerlijk recht. Teneinde aan de onmiddellijke behoeften aan correctie te voldoen, werd een voorlopige wet op de markt gegooid, terwijl binnen het jaar een nieuwe definitieve wet van kracht zou worden. Waar deze voorlopige wet een aantal beschermingen inhield voor de huurder en deze wet duidelijk een sociale bedoeling had, is zij de oorzaak geweest van een aantal volkomen onnodige rechtskonflikten. De formulering van de wet was zo ingewikkeld, de formules voor berekening van de huurprijs zo kompleks, dat meteen een groot aantal huurders herrie kregen met hun eigenaars, of omgekeerd, eenvoudig omdat het de wet aan duidelijkheid ontbrak. Naast de onduidelijkheid van de teksten zelf, was er, en is er nog steeds, geen enkele duidelijkheid over de werking van de wet in de tijd: de bescherming van de huurovereenkomsten ten voordele van de huurders, wordt sedert 1974 tot heden elk jaar bepaald tot 31 december van het daaropvolgende jaar. De huurders weten bijgevolg dat hun recht op wonen gewaarborgd is tot 31 december van het daaropvolgend jaar. Wat hij niet weet is, wat er na deze periode gebeurt. De wetgever houdt inderdaad elk jaar, tot op het laatste ogenblik, de vraag open of de wet al dan niet voor één jaar wordt verlengd. Dit alles is uiteraard de oorzaak van de grootste rechtsonzekerheid, en bijgevolg van spanningen tussen de burgers: de eigenaar weet niet wanneer hij de beschikking heeft over zijn huis, de huurder weet niet of hij nog langer kan blijven. De beide partijen zijn zelfs niet in staat met mekaar afspraken te maken, omwille van het feit dat de werkgever elke afspraak op de helling zet door de wet van openbare orde te verklaren.

Dit voorbeeld toont aan dat, waar, ingevolge een gewijzigde maatschappelijke kontekst, de behoefte ontstaat aan een herziening van de liberale principes op het gebied van de huurovereenkomsten, de wetgevende uitvoerende macht er niet toe komt de burgers in een coherente wet duidelijk te maken op welke manier hun rechten en plichten bepaald zijn, maar integendeel de rechtsonzekerheid organiseert door fragmentarische onduidelijke en technisch slecht in mekaar gestoken teksten.

De politicus speelt vals

Niet alleen laat de Overheid na het maatschappelijk verkeer te ordenen door een

coherente wetgeving, doch bovendien blijkt meer en meer dat zij zichzelf niet wenst te houden aan de door haar vooropgestelde spelregels. De werkloze wetgever, die zijn bevoegdheden heeft doorgegeven aan de door hem aangestelde uitvoerende macht, de regering, gaat inderdaad zijn tijd opvullen met het 'bedienen' van potentiële politieke cliënten, voor wie hij, onder de naam 'sociaal dienstbetoon', uitvoerende macht gaat spelen op individueel niveau.

Op de eerste plaats maakt hij gebruik van de slechte werking van de openbare instellingen, om principiële rechten om te buigen tot toegekende gunsten. Door de vaak inerte werking van de administratie wordt de toekenning van individuele rechten, vooral in de sociale sector, aanzienlijk vertraagd. Deze vertraging biedt aan de politieke mandataris de gelegenheid 'tussen de komen', om de afhandeling van het dossier te bespoedigen. Door deze tussenkomsten wordt, wat voor de burger een recht was, een gunstmaatregel, toegestaan door de mandataris van één of andere politieke partij. Op deze manier heeft geen enkele Belg 'recht' op een pensioen. Wanneer de rechtzoekende inderdaad een pensioen aanvraagt, op de wettelijk voorgeschreven wijze, zal hij waarschijnlijk van honger zijn omgekomen, vooraleer dit pensioen hem bereikt. Alleen door tussenkomst van een politiek mandataris zal hij, binnen een redelijke termijn, aanspraak kunnen maken op zijn pensioen. Een pensioen is bijgevolg geen recht, maar een toegestane gunst vanwege een politiek mandataris.

Dit systeem wordt derwijze uitgewerkt, dat zelfs wanneer de rechtzoekende geen beroep doet op de tussenkomst van een politiek mandataris, deze tussenkomst hem ongevraagd wordt verschaft. Het volstaat op een volkomen regelmatige manier zonder tussenkomst van een mandataris een aanvraag te doen op een studiebeurs, om vanwege een politiek mandataris te vernemen dat, dank zij zijn tussenkomst, de studiebeurs is toegekend.

Dit systeem zou aanvaardbaar zijn, indien politieke mandatarissen zich ertoe zouden beperken de uitvoering van de wetgeving die aan de burgers rechten verschaft, te bespoedigen. Het pronkstuk van het sociaal dienstbetoon bestaat echter niet in een handje toesteken om de meest fundamentele rechten te zien erkennen, doch in de demonstratie van persoonlijke macht, bij het omzeilen van de bestaande wetgeving.

Op deze manier wordt systematisch de wetgeving op de ruimtelijke ordening voortdurend verkracht. Het toekennen van bouwvergunningen voor percelen die gelegen zijn in daartoe niet-bestemde gebieden, is een gebruikelijke manier om politieke macht te demonstreren. Het is een nationale sport een vervolging wegens inbreuken op de wetgeving op de ruimtelijke ordening te vermijden, door het post factum 'regulariseren' van de bestaande toestanden. Het politiek personeel aarzelt bovendien niet door haar befaamde 'tussenkomsten' pogingen te doen de werking van de gerechtelijke macht te beïnvloeden, of minstens de indruk te verwekken dat zij dit kan. De kandidaat-volksvertegenwoordiger, die in volle verkiezingsperiode op de griffie van de Politierechtbank tientallen, zo niet honderdtallen processen-verbaal deponeert, met het verzoek geen vervolgingen in te stellen, is klassiek.

Een typisch voorbeeld in dezelfde richting is het volgende: Een man is het voorwerp van een aanslag vanwege de gemeente betreffende een verhaalbelasting op bestratingswerken uitgevoerd in zijn straat. De man tekent binnen de wettelijke termijnen en op de wettelijk voorgeschreven wijze verhaal hiertegen aan bij de Bestendige Deputatie, op volkomen gerechtvaardigde gronden. De Bestendige De-

putatie treft één maand later een beslissing bij dewelke de aanslag door het gemeentebestuur wordt vernietigd. Vijf dagen voordien echter ontvangt de man ongevraagd een brief van een bestendig afgevaardigde waarin hem wordt meegegeeld dat dank zij zijn tussenkomst de aanslag werd vernietigd. De rechtzoekende krijgt hierbij duidelijk de indruk niet dat hem recht is welgedaan, doch dat door de goeie wil van een brave mandataris hem een gunst is verleend.

In eenzelfde poging om de indruk te verwekken dat politieke tussenkomsten boven de wet verheven zijn, speelt een volgend senario af: Een man is betrokken in een burgerlijk rechtsgeding, waarvan de afloop per definitie onzeker is. In de loop van de procedure richt hij zich tot het sociaal dienstbetoon van de toenmalige Minister van Justitie, waar hem verzekerd wordt dat 'het nodige wordt gedaan'. De betrokkene deelt dit mee aan zijn advocaat, in de overtuiging dat de zaak 'geregeld' is. Enkele uren later ontvangt de advocaat een telefonische oproep vanwege het kabinet van Justitie, met het verzoek goed zijn best te doen in deze zaak. Wanneer het vonnis valt, dat duidelijk een evenwichtige beslissing inhoudt, heeft de rechtzoekende de indruk niet dat recht is gedaan, doch dat voor hem is 'gezorgd'.

Dit gedrag vanwege het politiek personeel is uiteraard één van de meest radicale manieren om de rechtsstaat te ondermijnen. Niet alleen tracht men met gunsten de lacunes in de wetgeving op te vullen, doch bovendien dwarsboomt men de normale werking van de gerechtelijke en administratieve instellingen. Dit alles geeft de rechtzoekende de overtuiging dat het verder onbelangrijk is na te gaan welke zijn formele rechten en plichten zijn, en op welke sociale en maatschappelijke voordelen hij beroep kan doen. Niet in de rechtsorde vindt hij zijn zekerheid, maar hij verzekert zich zijn maatschappelijke veiligheid, door zich bij het cliënteel te voegen van een bepaald politiek mandataris die verder voor hem het mogelijke én het 'onmogelijke' zal doen.

De rechter komt te laat

De overheid legifereert niet alleen slecht, ze ondermijnt niet alleen de eigen rechtsnormen, ze maakt bovendien de controle van de gerechtelijke macht op de uitvoering van de wetgeving nagenoeg onmogelijk.

De eerste vereiste om een klimaat van rechtszekerheid te scheppen is de organisatie van een efficiënt, integer en operatief gerechtelijk apparaat. Wanneer de uitbouw hiervan onvoldoende is, en dit tot resultaat heeft een slechte kwaliteit van rechtspraak, of het uitblijven van rechtspraak, mist de meest volmaakte wet zijn doel. Het is een oud zeer en het hoeft geen verdere uitleg, dat de achterstand voor de Hoven en de Rechtbanken in dit land mede de oorzaak zijn van het bestaande onbehagen op het gebied van de rechtszekerheid. De meest primaire behoefte van de rechtzoekende is vaan niet om een bepaalde beslissing af te dwingen, maar om een beslissing te hebben. Het is de afwezigheid van beslissingen die verantwoordelijk is voor spanningen tussen rechtzoekenden en voor een permanente vorm van onzekerheid.

Of de oorzaak van de vertraging nu ligt bij onvoldoende personeelsbezetting van Hoven en Rechtbanken, of aan een gebrek aan werklust bij het aanwezige personeel, doet weinig terzake. Kenschetsend is dat de overheid de werking van de gerechtelijke macht laat verloederen:

- noch bij de benoeming, noch bij de promotie van de magistraten spelen kwaliteit en ethische achtergrond enige rol van betekenis, en wordt alles opgeofferd aan geheime protokollen tussen de partijen aan de macht.
- elke poging om het gerechtelijk verkeer te versnellen beperkt zich tot een ontlasting van die organen die zich het dichtst bij de zon bevinden: de Hoven van Beroep worden ontlast door een uitbreiding van de bevoegdheden van Vrederechters en Politierechters. Dit betekent dat de rechtsmachten die het nauwst in contact staan met het publiek, en theoretisch de meest menselijke rol te vervullen hebben, door overlast elk menselijk contact gaan verliezen.
- de gebrekkige uitwerking van de wetgevende teksten, moet gecompenseerd worden door een steeds veelvuldiger verwijzen naar de rechter: de rol van de Vrederechter in de huurwetgeving, in de huwelijkswetgeving maken deze magistraat tot een voortdurend aanwezige partner. Op deze manier wordt de konfliktregulende magistraat een konfliktenschepper, die door al zijn bevoegdheden snel over zijn toeren geraakt.
- de inmenging van de politieke mandatarissen in het rechtsverkeer werd hoger beschreven. Deze inmenging draagt er samen met de vertraging in het rechtsverkeer toe bij dat de burger elk vertrouwen in de gerechtelijke macht verliest: naar analogie met de politieke zeden en door het inbrengen van deze binnen het rechtsverkeer wordt het blazoen van de rechter, dat, naar eigen ervaring, vrij zuiver was en is, onrechtmatig besmeurd.

2. De advocatuur en de rechtshulp

Het behoort zeker niet tot de verdienste van de Balie en van de magistratuur de hoger geschetste verkrachting van de rechtsstaat te hebben aangeklaagd en er paal en perk aan te hebben gesteld. De Balie is er evenmin in geslaagd de toenemende stroom van behoefte aan rechtsbijstand op te vangen.

De oorzaken hiervan zijn gekend en werden uitvoerig beschreven:

- de opstelling van de advocaat als individueel dienstverlener bij konfliktenregeling: zoals de dokter zich niet bezighoudt met de gezondheid maar met ziekte, houdt de advocaat zich niet bezig met scheefgetrokken maatschappelijke verhoudingen maar met de conflicten die er uit voortkomen.
- de onmogelijkheid om de financiële implicaties op te vangen binnen het kader van een vrij beroep.
- de maatschappelijke positie die de klassieke advocaat verworven heeft en die hem vervreemd hebben van de lagere sociale lagen van de bevolking.

De afwezigheid van de advocaat en de klassieke juristenbevolking op het voorplan van het maatschappelijk gebeuren, hebben ertoe geleid dat dit voorplan werd ingenomen door andere groepen: als op een gegeven teken zijn wetswinkels, jongerenadviescentra, werkgroepen rond gevangenis, en wat later feministische groepen aan het werk geschoten. Zij hebben het onbehagen gesignaleerd en hebben de eerste pogingen ondernomen er wat aan te doen.

De Balie werd zwaar onder vuur genomen. De eerste reacties van de heren in zwarte toga waren corporatistisch conservatief: gesteund door hun wettelijk statuut en het pleitmonopolie werden banbliksems uitgezonden naar de leden van de Balie die het zouden wagen hun diensten te verlenen aan alternatieve groepen. De

klassieke kwaliteiten die de 'orde' zich toematen werden onder het stof uit gehaald en op de markt gegooid: de onafhankelijkheid van de advocaat, de deontologie, de vertrouwensrelatie. Deze kwaliteiten verborgen – en verbergen – echter de ware bedoelingen: de monopolisering van de rechtshulp en de financiële vrijheid, die op haar beurt goed was voor een grote dosis fiscale immuniteit.

Twee evoluties hebben zich sedertdien echter voorgedaan:

1. de machtsgroepen die de dienst uitmaken op het politieke toneel zijn zich met de zaak gaan moeien: de politieke partijen, de sociale groepen binnen de traditionele zuilen hebben voorzichtig de fakkel overgenomen van de alternatieve, maar vaak machteloze signaalgroepen. Werkgroepen worden opgezet, met een vaste regelmaat lanceren politici wetsvoorstellen.
2. een niet onaanzienlijk aantal wetswinkeliers en militanten van de basisgroepen hebben de weg gevonden naar de Balie.

Tegenover deze dubbele evolutie is de Balie niet onverschillig gebleven: de dreiging van tussenkomst van de groepen die effectief macht konden uitoefenen heeft haar verplicht zich te bezinnen op haar maatschappelijke functie, al was het maar om haar posities te handhaven. De pogingen van de Balie om, bijvoorbeeld, de rechtshulp binnen het kader van de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn, te accapareren, zijn niet in dank aangenomen door zowel bepaalde overheidsinstanties als door alternatieve groepen.

De opname van vroeger wetswinkelpersoneel en militanten van allerlei slag laat verder niet na zijn invloed te laten gelden aan de Balie.

Deze dubbele evolutie heeft een aantal dingen aan het licht gebracht die ten onrechte hun weg niet vinden naar de literatuur:

- de Balie blijkt zich beter aan te passen dan verwacht. Stilaan worden de oude klederen afgelegd, daalt de advocaat neer uit zijn ivoren toren, en is hij op zoek naar zijn plaats binnen het maatschappelijk verkeer. Dat dit gebeurt uit egoïstische motieven is terzake van geen belang: vanaf het ogenblik dat nuttig werk geleverd wordt, is de motivering ervoor onbelangrijk voor diegene die er van geniet.
- de toegang tot de Balie lijkt niet zo gesloten als aanvankelijk werd gedacht. Het is opvallend vast te stellen dat, ondanks de vooral financiële drempel, een nieuwe, bonte bevolking haar weg vindt naar de Balie. Dit heeft tot gevolg dat nagenoeg elke minderheidsgroep zijn geatitreerde advocaat heeft: van de wetswinkel, over de geslagen vrouwen en de homofielen, naar de partij van de arbeid en het eigenaars-syndicaat vinden groepen allerhande een helpende hand in toga die, zij het in vaak barre omstandigheden, maar met blijvend succes zijn eigen cliënteel verdedigt. Een niet onaanzienlijk aantal critici van de Balie zit aan de Balie en blijft er.
- de samenwerking tussen een nieuwe generatie advocaten en de eerste-lijnorganisaties werpt zijn vruchten af.

Dit alles gebeurt zonder de steun van de overheid, en zonder tussenkomst van de overheid. En het is het uitblijven van deze tussenkomst die ervoor verantwoordelijk is dat een bijzonder grote diversiteit in de ontwikkeling van de rechtshulp aan bod komt. Stel U voor dat de 'staat' tien jaar geleden rechtshulp zou georganiseerd hebben. Zij zou dit hebben kunnen doen op twee manieren:

- de organisatie van gesalarieerde rechtshulp,
- de tussenkomst van overheids- of para-overheidsinstellingen als derde-betaaler.
- Indien de overheid gesalarieerde rechtshulp zou organiseren, zou de recrutering van het personeel gebeuren op de manier die wordt toegepast voor het overheids-

personeel: miskennen van het wettelijk systeem van aanwerving, en monopolisering door de partijen. De toegang tot de rechtshulp zou verlopen langs het partijlidmaatschap en ondergeschikt zijn aan het partijbelang. Waar zouden de amadaadvokaten zijn, waar zouden de feministen zijn indien alleen rechtshelpers zouden aan bod komen die genade zouden vinden in de ogen van de machtsgroepen rond de drie geconfijte ideologieën? Waar zou de onafhankelijkheid zijn van de rechtshulp, indien de politieke mandatarissen druk zouden kunnen uitoefenen op rechtshelpers die dank zij hun 'tussenkoms' aan hun betrekking zouden gekomen zijn. Het risico zou niet ondenkbaar zijn dat de rol van de advokaten zich zou beperken tot een inschakeling in het politiek dienstbetoon, in de onderwerping van de rechtszoekende tot cliënteel van een politieke zuil.

– Wat er zou gebeuren, indien de overheid zonder meer het systeem van derde-betalende zou hebben ingevoerd. Het scenario van een dergelijke ingreep is gekend, naar analogie met de gezondheidszorg: er zou zich een monsterverbond sluiten tussen de rechtspractici en de weer eens in de verzuiling opgenomen betalingsinstanties, rond de financiële voordelen die een uitbetalingssysteem met zich zou meebrengen. Met de tarifiering die, los van elke kosten- en batenanalyse zou tot stand komen, zouden aan de ene kant practici zich een comfortabel inkomen verschaffen, dat aan de andere kant de basis zou vormen voor de uitbouw van een nieuwe 'sociale' macht voor de bestaande groepen. De rechtszoekende zou bijgevolg het comfort van zijn rechtshelper financieren aan de ene kant, en de uitbouw van de machtszuil die hem steeds sterker bevoogt, aan de andere kant. En Jan Modaal zal weer het slachtoffer zijn van de gunstjesstaat. Deze laatste evolutie komt thans op gang: de zuilen beginnen hun organisaties in te zetten, voorlopig nog met eigen middelen: de christelijke coöperatieven verzekeren reeds de rechtshulp van hun aangesloten leden. Deze evolutie zal echter pas gevaarlijk worden, wanneer de zuilen gaan kunnen putten uit de gemeenschapsgelden, zoals het gebeurt in de sector van de gezondheidszorg.

Een instituut als de Balie, zoals het thans wettelijk is georganiseerd, kan een belangrijk onderdeel zijn van een tegenmacht, die een dergelijke evolutie naar verdere maatschappelijke bevoogding van de burger kan tegenhouden:

- de vrije toegang tot het beroep maakt het mogelijk dat de Balie bevolkt blijft en wordt door rechtshelpers van de meest diverse pluimage, onafhankelijk van politieke constellaties en machtsverhoudingen,
- de vrije keuze van advocaat, al dan niet geleid door eerstelijnsorganisaties, waarborgt een handhaving of herstel van de kwaliteit door een gezonde concurrentie, die bovendien toelaat dat ontevreden klanten hun rechtshelper kunnen sanctioneren wanneer hij in gebreke blijft,
- het bestaan van een plichtenleer, die weliswaar meer cliënt- dan confrater-gericht dient te worden, maar die bestaat in al zijn onvolkomenheid, daar waar klaarblijkelijk elke deontologie ontbreekt bij het politiek personeel.

Opdat de Balie uit haar verstarring zou komen en gewoon haar 'job' zou vervullen, in plaats van te beantwoorden aan een soort hogere 'roeping', dienen een aantal voorwaarden vervuld:

- een blijvende dialoog tussen de Balie en eerstelijnsorganisaties, bij voorkeur van de meest diverse pluimage, door het verschaffen van informatie, de uitwisseling van personeel, en wederzijdse kritiek.
- de uitschakeling van de financiële drempel voor de toegang tot het beroep van

advokaat door de financiering van de rechtshulp.

– de institutionalisering van de controle op het werk van de advokaat, op de eerste plaats door de instanties van de Orde zelf, op de tweede plaats door de reeds bestaande controle door het Parket, en op de derde plaats door een vlotte toegang van het publiek tot de tuchtrechtelijke instanties van de Balie, door middel van informatie en procedures met waarborgen van tegensprekelijkheid.

Het zwakke broertje onder deze voorwaarden is uiteraard het enige reële probleem van de rechtshulp: de financiering. Wanneer men gesalariëerde rechtshulp als mogelijkheid uitschakelt, tenminste indien er geen drastische wijziging komt in de huidige werking van de overheidsinstanties, blijft alleen het systeem van de derde-betaler over. Daartegen zijn hoger bezwaren geopperd.

Deze bezwaren vloeien voort uit een vergelijking met de gezondheidszorg. Waar men een systeem dat uitgebouwd zou worden naar analogie met de gezondheidszorg verwerpt, laat dit bestaande systeem echter toe er lessen uit te trekken en bepaalde voorwaarden te stellen om toch tot een systeem van derde-betaler te komen.

Deze voorwaarden zijn:

1. een reële kostprijsberekening op basis van een wetenschappelijke en economisch verantwoorde studie, lijkt een evidente voorwaarde, doch is dat in ons staatsbestel niet: het aantal wetten dat door de Kamers gejaagd wordt, zonder dat men zich een idee vormt van de budgettaire implicaties, is aanzienlijk.
2. een tarifiering van de prestaties, met dien verstande dat de uitbetaalde erelonen minstens gedeeltelijk als gerechtskosten kunnen verhaald worden op de verliezende partij, teneinde de overconsumptie, die in de juridische sector een reëler gevaar is dan in de medische sector, te vermijden.
3. de uitschakeling van elk gemeenschappelijk financieel belang tussen de rechtspractici en de betalende instantie.
4. de controle op de prestaties door de rechtszoekende zelf, door de invoering van een remgeld dat in rechtstreekse verhouding staat tot het totaal aangerekende ereloon.

3. Besluit

De Balie heeft een belangrijke rol te spelen in de oplossing van het probleem van de Rechtshulp. Daartoe moet zij komen tot een herdefiniëring van haar taak binnen de huidige maatschappij. Zij moet zich voeden aan de inspiratie die gegeven wordt door een aantal basisgroepen, en haar eigen werking openstellen voor de buitenwereld. Indien zij dit doet zal zij op één punt materieel verliezen: haar financiële vrijheid en haar fiskale immuniteit. Dit offer zal echter niet tevergeefs zijn, indien zij hierdoor een eigen duidelijke plaats kan verwerven in de maatschappij, die haar een echte bestaansreden geeft.

Meteen kan dan aan een taakverdeling gebeuren binnen de groepen die bij het rechtsverkeer betrokken zijn:

- de politieke overheden moeten zich dringend gaan bezig houden met de uitzuivering van hun eigen werking en, wat de rechtshulp betreft, dringend het gerechtelijk apparaat op efficiënte wijze laten functioneren.
- aan de basis kunnen nooit genoeg groepen denkwerk en eerstelijns hulp verstrek-

ken: er mogen gerust duizend bloemen bloeien om het met Mao te zeggen. Deze groepen mogen subsidies allerhande opeten, BTK – projecten lanceren, de Balie en het gerechtelijk apparaat onder vuur nemen, als zij maar in vrijheid en onafhankelijkheid van de politieke overheden nieuw bloed blijven geven aan het debat rond de rechtshulp.

– de Balie moet haar eigen wettelijke onafhankelijkheid bewaren ten overstaan van de drie machten, en zichzelf een sociale taak toebedelen, die deze onafhankelijkheid rechtvaardigt.